

disputaci před branami Prahy v červnu 1420, kde Traxler nevyklučuje účast vídeňského dominikána Františka z Retzu, dále debatu z roku 1427 na Žebráku, rozhovory v Bratislavě o dva roky později či rekonstrukci činnosti již zmiňovaného Mikuláše z Dinkelsbühlu.

O významu vídeňské univerzity v komplikovaném procesu mezinárodního klání s husitským hnutím těžko někdo pochyboval. Monografie Christiny Traxler, byť je její charakter do jisté míry kaleidoskopický, ale veškeré dosavadní představy o rozsahu tohoto fenoménu významně překonává.

IVAN HLAVÁČEK

Kříž z Telče (1434–1504). Písař, sběratel a autor, edd. Lucie DOLEŽALOVÁ – Michal DRAGON, Scriptorium, Praha 2020

455 s., ISBN 978-80-88013-98-3

Katolický vzdělanec Kříž z Telče, ještě donedávna mylně uváděný s křesťm jménem Oldřich, zanechal v pozdně středověkém písemnictví českých zemí nesmazatelnou stopu. Její rozsah se nově snaží postihnout kolektivní monografie z pera šestnácti badatelů. Nikoliv překvapivé je tu nejvíce prostoru věnováno Křížovým opisům rozličných děl, z nichž některá se dochovala pouze v pozůstalosti telčského rodáka.

Analýzám vybraných Křížových opisů předchází úvodní část pojednávající o Křížově životopisu a souboru rukopisů, v nichž lze doložit jeho písařskou ruku (slovo „knihovna“ je zde M. Dragounem zcela oprávněně užito v uvozovkách). Jak již bylo naznačeno, nesporným přínosem knihy je zjištění L. Doležalové, že studovaná osobnost nikdy neužívala jména Oldřich, Ulricus či Udalricus. Kromě toho se podařilo nově stanovit rok Křížova narození (1434) a pomocí kolofonů zpřehlednit jeho životní osudy, jakkoliv v nich nadále zůstává řada bílých míst.

Pokud jde o soubor manuskriptů neboli o Křížovu „knihovnu“, publikace přináší jejich logicky členěný přehled – na prvním místě jsou vyjmenovány a stručně charakterizovány rukopisy s „významným písařským podílem“ a až poté přicházejí na řadu manuskripty s menšími či minimálními zásahy. Za výrazné obohacení bádání o Křížovi z Telče lze pokládat i závěrečnou charakteristiku, kde je představen ve čtyřech

různých rolích – jako autor, překladatel, glosátor a písař. Doležalová správně podotýká, že Kříž dle všeho nijak zvlášt plodným autorem nebyl, zároveň však nezapomíná upozornit na četné „kompilace s těžko definovatelným autorským vkladem“ (s. 48).

K ústřední části publikace je třeba taktéž směřovat především slova chvály, a to z několika důvodů. V prvé řadě autorský kolektiv náležitě využil skutečnosti, že se Křížovy opisy dotýkají vskutku různorodých oblastí. Studie o těchto opisech, přehledně seřazené do podkapitol dle „žánru“ (např. školské texty, náboženská kontroverze, české texty), tudíž dohromady tvoří pestrou plejádu, v jejímž rámci je možno nahlédnout do pozdně středověkého chápání takových fenoménů, jako je symbolika písmene Y, pouštění krve, předpovídání počasí nebo rozpoznávání heretiků. Nezřídka upozorňují autoři i na širší kontext – dobrým příkladem je stať o matematických slovních úlohách z pera Zuzany Silagiové, kde výkladu o Křížově opisu předchází srozumitelné a přiměřeně dlouhé uvedení do problematiky. Je zároveň nepopíratelné, že v řadě případů dostávají autoři své pověsti odborníků a přichází s novými poznatky. Například Dušan Coufal přesvědčivě připisuje dva krátké traktáty Janovi z Hradce, ještě donedávna téměř neznámému autorovi celé řady protihusitských děl.

Rovněž je nutno ocenit, že velká část studií obsahuje edici zkoumaného textu i s českým překladem (v případě latiny). Publikace o Křížovi se tak stává důležitým počinem též na poli ediční práce. Tento přínos je zjevný ve všech podkapitolách, patrně nejvíce však v té o českých spisech, kde Kateřina Voleková přináší čtyřicetistránkovou edici staročeských pašijových hodiněk, zohledňující i četné škrty a jiné úpravy. Doplňme, že ve své druhé studii Voleková splňuje nelehký úkol charakterizovat Křížův pravopisný systém. Neméně zajímavý je příspěvek Andrey Svobodové o Křížově opisu Otčenáše. Nacházíme zde totiž soupis manuskriptů, v nichž je staročeské znění modlitby dochováno, na což navazuje edice Otčenáše beroucí v potaz různočtení z těchto – více než 30 – rukopisů.

V neposlední řadě je třeba ocenit obrazový materiál, který stejně jako v úvodní části sestává z faksimilií folií popsanych Křížem. Mnohé faksimile umožňují čtenáři Křížovu opisovačskou činnost lépe pochopit, a to zvláště tehdy, zobrazuje-li snímek i „méně samozřejmé“ výtvořiny Křížovy ruky, jako například tabulky, ilustrace, obsáhlé marginálie či různé zásahy do samotného textu. V této souvislosti je třeba vyzdvihnout i nápaditou obálku anotované knihy. Název je totiž

příhodně doplněn přípisky, jejichž jednotlivá slova pocházejí přímo z Křížových opisů; nejpromyšlenější je pak přípisek *Ulricus vel Odabricus non est* nad přeškrtnutým slovem Oldřich.

Trefné hodnocení Křížovy opisovatelské činnosti nabízí v závěru publikace L. Doležalová, která si všímá dobové podmíněnosti jeho úsilí. Označuje Kříže za hybridní postavu, jež pořizovala opisy jak pro potřeby jiných, tak i pro svou vlastní, přičemž její existenci „umožnil právě pozdní středověk: období, kdy do písemné kultury proniká knihtisk, šíří se gramotnost a společnost se vyrovnává se zásadním informačním boomem. Jen v tomto neopakovatelném období může jediný shromáždit a z velké části sám opsat přes 50 kodexů – dříve by to bylo příliš nákladné, později by to přinášelo zbytečné obtíže...“ (s. 430).

Vedle pozitiv je nutno poukázat rovněž na jednu – a snad i jedinou – větší slabinu knihy. Výše jsem se kladně vyjádřil k editování textů i jejich doplnění o české překlady, které obecně přispívají k lepší srozumitelnosti. Ne vždy se však podařilo latinské formulace přeložit adekvátním způsobem, jak lze dovodit ze dvou pasáží v Křížově listu plebánu Tomášovi. V reflexi basilejské disputace o čtyřech pražských artikulech čteme, že „ohledně tří dostali [husité] prospěšné vysvětlení a poučení, jen ohledně čtvrtého došlo i na rozpravu“ (s. 205). Latinský originál ale nic ekvivalentního k formulaci „došlo i na rozpravu“ neuvádí, místo toho zde stojí *de quarto tantum elargitionem usque ad discussionem* (s. 204). Jinými slovy, v případě kalicha obdrželi husité jeho udělení (*elargicio*) pouze do doby, než basilejský koncil posoudí jeho závaznost (*discussio*). Druhá nepřesnost spočívá ve formulaci „když byli Češi povoláni k basilejskému koncilu, (proč) neobhajovali žádnou svou zmínku ani disputaci nebo nějaký ze svých artikulů“ (s. 207). „Svou/svých“ by mělo být správně nahrazeno zájmenem „jejich“ (v latinském originále čteme *eorum*), neboť autor listu odkazoval na články připisované Viklefovi a Husovi, nikoliv husitům v Basileji.

Kolektivní monografie o Křížovi z Telče představuje zdařilé dílo, na jehož vytvoření se podíleli odborníci z celé řady disciplín a v němž došlo k příkladnému propojení textové a grafické stránky. Kniha úspěšně splácí dlouholetý dluh české historiografie vůči věhlasnému katolickému písaři, a to nejen tím, že uvedla na pravou míru jeho skutečné jméno.

ADAM PÁLKA

Handbuch zur Geschichte der Kunst in Ostmitteleuropa I. Vom spätantiken Erbe zu den Anfängen der Romanik (400–1000), edd. Christian LÜBKE – Matthias HARDT, Deutscher Kunstverlag – Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa, Berlin – München – Leipzig 2017

651 s., ISBN 978-3-422-06958-9

Termín „Ostmitteleuropa“, čiže stredovýchodná Európa, sa vo verejnom priestore objavuje čoraz častejšie, definícia regiónu ale nie je ustálená. V súčasnom politickom diskurze sa k stredovýchodnej Európe zvyknú pripisovať štáty ako Česká republika, Slovensko, Poľsko, Maďarsko a niekedy aj Chorvátsko či Rumunsko. S odlišnou koncepciou „Ostmitteleuropy“ prichádzajú bádatelia z lipského Leibniz Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europas v projekte venujúcemu sa kultúrnemu a najmä umeleckému dedičstvu regiónu ohraničeného Jadranským, Baltským a Čiernym morom. Hlavnými redaktormi sú historici umenia Jiří Fajt a Wilfried Franzen, ktorí by v spolupráci s mnohými odbornými tímami z rôznych krajín radi priblížili v deviatich zväzkoch vývoj umenia a prostredníctvom neho i historické dianie v regióne „Ostmitteleuropa“ od čias neskej antiky až po súčasnosť.

Región stredovýchodnej Európy je vymedzený nielen už uvedenými krajinami, ale pridávajú sa i Rakúsko, Nemecko, pobaltské štáty a časť Ukrajiny. Dôvody pre širšie vnímanie regiónu „Ostmitteleuropa“ rozvinuli redaktori v prólogu prvého dielu venovaného ranému stredoveku. Editormi prvého zväzku sú historici Christian Lübke a Matthias Hardt. V úvodných kapitolách sa čitateľ oboznámi s podnetmi, ktoré viedli hlavných editorov ku koncipovaniu tak rozsiahleho diela. Podľa J. Fajta a W. Franzena (*Eine Geschichte der Kunst in Ostmitteleuropa. Vorbemerkungen zur Reihe*) má daný región isté osobitosti aj v umení. Osobitosti spočívajú v niekoľkých momentoch historického vývoja, ktoré podrobne rozobral Christian Lübke v kapitole *Ostmitteleuropa. Von der Formierung einer Geschichtsregion im Mittelalter bis zur Formulierung eines Forschungskonzeptes*. Značná časť skúmaného regiónu ostala podľa Lübkeho antickým Rimom